

(Əvvəli ötən sayımızda)

"Nə qədər ki, burada işləyirəm, bu otaqda oturacağam. Direktorun kabineti isə qonaqları qəbul etmək üçündür, mənim üçün yox..." Xüsusi qəbul saati olmayan, hətta nahar saatlarında belə qapısı hər kəsin üzünə taybatay açıq olan Məmməd müəllim Murad Nəbibəyovun da qeyd etdiyi kimi, həqiqətən ömrünün son günlərinə qədər direktor otağında oturmadı. Hətta bu fədakar alimin nə həftəsonu, nə də bayramı olardı. İstirahətsiz, yorulmadan işləyən Məmməd müəllim yay aylarında belə məzuniyyətindən istifadə etməzdi. İnstituta gələrkən özü şəxsən əlyazmalar saxlanılan xəzinələrin hava tənzimləyici cihazlarına gündəlik nəzarət edər və xəzinənin havasını dəyişərdi. Baxmayaraq ki, bu cür fasiləsiz işləmək onun sağlamlığı üçün zərərli idi. Bu baxımdan Məmməd Adilov ilə Avropa İttifaqı - Azərbaycan

jissor olmaq istəyirdi. Lakin atası professor Musa Adilov onu bu fikrindən daşındıraraq öz layiqli davamçısına çevirdi. "Kino mənim həyat məktəbim olub. Bütün mövzularda çəkilən filmləri xoşlayıram. Siyasi, satirik, komik, lirik, hərbi və s. Təki həyatilik olsun, canlı olsun. Sərf etdiyim saat yarımada yeni bir həyatda yaşayım..." deyən Məmməd Adilov təkcə Azərbaycan kinosunun deyil, həm də dünya kinosunun kamil bilicisi idi. Kino haqqında 1991-2000-ci illərdə müəllifi olduğu 100-dən artıq məqalə və verdiyi müsahibələr bunu bir daha təsdiq edir. Onun kino sənətinə heyranlığı bununla bitmir. Belə ki, Məmməd müəllim filmlərlə bağlı tutduğu dəftərə izlədiyi filmlərin adlarını, neçənci ildə lentə alınmasını, rejissorlarını, baş qəhrəmanların kimliyini, hətta özü izlədiyi tarixi belə qeyd edərdi.

Elmin elə bir sahəsi yox idi ki, Məmməd Adilov ondan məlumat-sız olsun. Dünya kinosuna belə

mənali və zəhmətkeş ömrünə 16 kitab və monoqrafiya, 100-ə yaxın kitab redaktorluğu, 170-dən çox elmi və publisistik məqalə, ən əsası isə onu həqiqi və səmimi qəlblə sevən dostlar cəmləyə bilmişdi.

Məşhur bayatının son misralarında olduğu kimi: "Dünya bir pəncərədir, hər gələn baxar gedər". Məmməd müəllim də hamı kimi öz pəncərəsindən baxdı: yorulmaz tədqiqatçı, fədakar alim, vətənpərvər ziyalı, təvazökar insan, gözəl ailə başçısı və saymaqla qurtara bilməyəcəyimiz nəcib insani keyfiyyətlərlə. Pəncərəsindən düşən elm işığı, süzlülən insanlıq, sadəlik və mərhəmət nəzərləri neçə-neçə pəncərəyə işıq saldı və bu gün də salmaqda davam edir.

Belə bir ifadə var: "Payız ayrılıq fəslidir". Qızılı yarpaqlar ayardır bərk-bərk yapıdığı ağaclardan saralıb töküldüyü, öz budaqlarını istəmədən tərək etdiyi kimi elm ağacından da Məmməd Adilovun simasında bir yarpaq qopdu. İlləri-

ƏLYAZMA İŞIĞINDA

Parlament Əməkdaşlıq Komitəsinin həmsədri Cavanşir Feyziyevın arasında keçən dialoqu qeyd etməyi vacib bilirəm. Belə ki, Cavanşir müəllim ona piyada gəzməyi, sağlamlığının vacibliyini xatırladan zaman Məmməd müəllim gülümsəyərək belə cavab vermişdir: "İnnən sonra özümə qulluq etsəm də, sağlamlığımı qayıdan deyil. O barədə itirəsi bir şeyim qalmayıb. Amma birçün işə getməsəm, nə qədər yazılar ləngiyəcək. Orada itirməli çox şey var. O qədər yazılmalı, öyrənməli şeylər var ki, bunun qarşısında həyat çox qısa"dır". Məmməd müəllimin səhhətindəki problemin ciddiliyini görəndə Cavanşir müəllim onu özü ilə xarici ölkəyə aparıb müayinə etdirməyi təklif edəndə razılaşmamış, yenə də institutu düşünərək: "Buna görə narahat olma. Mənə gəzməkdən çox oturmaq və işləmək lazımdır, mənim müayinəmə xərcləmək istədiyini pula institutumuzun hazırladığı bir kitabı nəşr elətdirək". Məqamı gəlmişkən kiçik bir haşiyəyə çıxaraq N.Gənçəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun "XX əsr (Sovet dövrü) Azərbaycan ədəbiyyatı" şöbəsinin əməkdaşı, fil.ü.f.d. Yadigar Əşgərovanın Məmməd müəllimlə bağlı söylədiyi kiçik, amma dərin mənalı xatirəsini oxucuların diqqətinə çatdırmaq istərdik. Belə ki, Yadigar xanım deyir: "Səməd Mənsurun yaradıcılıq yolu" adlı namizədlik işimlə bağlı araşdırma zamanı Əlyazmalar İnstitutunun kitabxanasına getməli oldum. Kitabxanada qaynaqlar üzərində araşdırma aparılan zaman Məmməd müəllim mövzuma diqqət elədikdən sonra heç nə demədən Səməd Mənsurla bağlı bir neçə məqaləni səssizcə çalışdığım masanın üzünə qoyaraq elmə, oxuyana nə qədər böyük qiymət verdiyini bir daha təsdiqlədi. Bu həm də onun özünün böyüklüyü idi. Çünki, o, həqiqətən elm yolunda əziyyət çəkənlərə, səy edənlərə əlindən gələni edən həqiqi ziyalı idi.

Məmməd Adilov təkcə öz ixtisasını deyil, həm də kino, futbol, fotoqrafiya, rəssamlıq (xüsusilə karikatura), miniatur sənətini peşəkarcasına bildirdi. O, kinoya olan sevgi və marağından doğan arzusu ilə re-

olduğu qədər dünya futbolundan da xəbərdar idi. 1992-2002-ci illər ərzində futbola bağlı yazdığı məqalə və şərhləri əsl futbol mütəxəssisi yanaşması təsiri bağışlayırdı. Məmməd müəllimin futbol barədə yeritdiyi fikir və mülahizələr o qədər canlı və dəqiq idi ki, əməkdar incəsənət xadimi, kinosuna Aydın Kazımzadənin təbiri ilə desək, "Əgər onu məşqçi eləsən, sabah Neftçini hara istəsən, qaldıra bilərdi".

Məqaləsona çatmadan Məmməd Adilovun Əlyazmalar İnstitutundakı daha bir vacib xidmətini qeyd etmək istərdik. Hansı ki, onun üzərindən sükutla keçmək mümkün deyildir. Belə ki, direktor işlədiyi illərdə Əlyazmalar İnstitutu AMEA-nın tərkibində olan institutların içərisində ən çox kitab nəşrinə sahib elmi müəssisə idi. Hər il 30-40 kitabın nəşri institutun və onun əməkdaşlarının uğuru, Məmməd müəllimin isə zəhmət və diqqətinin nəticəsi idi. Əlbəttə onun bu fədakar zəhməti kölgədə qala bilməzdi. Dünyanın nüfuzlu təşkilatlarından olan və Böyük Britaniyada fəaliyyət göstərən "Sokrates" təşkilatı Əlyazmalar İnstitutunun elmi nailiyyətlərini, səmərəli fəaliyyətini nəzərə alaraq 2011-ci ildə Azərbaycanı yalnız bu elm ocağını sözügedən mükafata layiq görmüş, bu barədə instituta rəsmi məktub göndərmiş və Məmməd müəllimi mükafatın qəbulu üçün İngiltərəyə dəvət etmişdilər. Bu xəbərlə səhhətindəki problemləri unudan Məmməd müəllim əfsus ki, bu mükafatı almaq nəşib olmadı. Tarix elmləri doktoru Tahirə Həsənzadənin də dediyi kimi, "İngiltərədən gələn bu xəbər sanki illərlə istirahət, yay, qış bilməyən, aparılan tədqiqatların sayı ilə hər il illik hesabatda qabaqcıllardan olan doğma institutun fədaisi, cəfakəsi Məmməd müəllimə "illərlə çəkdiyin zəhmət hədəf getməyib, rahat uyu" demiş oldu". Hər kəsin qeydinə qalın, Institut əməkdaşlarının problemləri ilə yaxından maraqlanan fədakar əlyazmaşünas alim Məmməd Adilov təəssüf ki, öz sağlamlığının qeydinə qalmadı. Səhhəti onun üçün Institutun işlərindən sonra gələrdi. Məmməd müəllim 58 illik

ni, canını, sağlamlığını qurban verdiyi Əlyazmalar İnstitutundan, ailəsindən, onu sevenlərdən həzin bir payız günü (17 oktyabr) ayrılaraq haqq dünyasına köç etdi. 58 yaşının tamam olmasına bir ay qalmış dünyaya göz açdığı ocaqda heç kimin gözləmədiyi bir zamanda gözlərini həyata əbədi yuman Məmməd müəllimin əziz xatirəsi onu sevenlərin qəlbində hər zaman yaşayacaq. Millətinin əşiqi Məmməd müəllimə uca Allahdan rəhmət və gözəl axirət diləyirik. Məkanınız cənnət olsun, ömrünü Əlyazmalar İnstitutunun yolunda şam kimi ərindən alım.

Sonda isə məqaləni fil.ü.f.d. İmaməddin Zəkiyevın Məmməd Adilovun vəfatı ilə bağlı yazdığı "Vida ağrısı" adlı poemasının bir bəndi ilə bitirmək istərdik: Vecinə deyildi dünyanın malı, Heyrət doğurardı fikri, camalı, Həm elmi düz idi, həm ehtimalı. Müdriklik yağardı davranışından, Məmməd ola bilməz hər danışandan. Ən sonda isə Məmməd Adilov haqqında məqalə yazmaq ideyasını təklif edən tarix elmləri doktoru Tahirə Həsənzadəyə və məqalənin araya-ərsəyə gəlməsində əlindən gələni köməyi əsirgəməyən fil.ü.f.d., dos. Aybəniz Rəhimovaya səmimi qəlbədən təşəkkürlərimi bildirirəm.

18.11.2023

Jalə RÜSTƏMOVA,
(AMEA M.Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu,
elmi işçi.